

Nechutová, Jana

Prof. PhDr. Jaroslav Ludvíkovský

In: Ludvíkovský, Jaroslav. *Antika, Čechy a evropská tradice*. Nechutová, Jana (editor). Vyd. 1. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2002, pp. 9-29

ISBN 8021028041

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123271>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Prof. PhDr. Jaroslav Ludvíkovský

Život (do „*venia docendi*“ v r. 1925)

Jaroslav Ludvíkovský se narodil ve Střelských Hošticích u Horažďovic (jak prozrazuje křestní list, s plným křestním jménem Jaroslav Antonín, a to v Království českém a v hejtmánství Strakonickém) dne 4. června 1895. Jeho otcem byl Karel Ludvíkovský, sedlář – deputátník na tamějším velkostatku, matka se jmenovala Františka Ludvíkovská, rozená Nohová. Rodiče brzy přesídlili do Písku, do města, které se stalo Jaroslavovým pravým domovem: po celý život se hlásil k jeho prostředí jako ke svému kulturnímu východisku a zázemí, z jeho slavných rodáků mu bývali nejbližší Aleš, Heyduk a Šrámek. Zde prožil své dětství a mládí.

V letech 1901 – 1906 zde navštěvoval obecnou školu, v letech 1906 – 1914 gymnázium; maturitní zkoušku složil 10. července 1914 s vyznamenáním. Zapsal se pak na klasickou filologii na Karlově univerzitě. Že měla volba právě tohoto oboru svou protohistorii a vnitřní logiku a že písecké gymnázium do jisté míry předurčilo budoucí vědeckou dráhu mladého Ludvíkovského, prozrazuje skutečnost, již zaznamenává sborník „170 let píseckého gymnázia“ (1948), že si jako abiturient zvolil pro maturitní práci téma „Význam antiky v naší vzdělanosti“. Na univerzitě, již absolvoval v letech 1914-1918, poslouchal po tři roky profesora Josefa Krále, byl členem jeho semináře a získal si jeho uznání textově-kritickou prací „O pravosti zákonů citovaných v Demosthenově řeči proti Meidioví“. Jeho učiteli v klasické filologii byli dále František Groh, Karel Wenig, Hynek Vysoký a Otakar Jirání. Po Králově smrti se sblížil zejména s Otakarem Jiráním, který u něj vzbudil zájem o antiku v českém obrození (u něj se Ludvíkovský později také habilitoval). K Otakarovi Jiránimu (1879-1934) se Ludvíkovský hlásil zvláště vřele; na jeho spis „Řecká a římská vzdělanost ve vývoji evropském“ (1921) přímo navazoval a jeho myšlenky celým svým dílem i svými lidskými stanovisky rozvíjel a uplatňoval. V tom smyslu se hlásil též k platonismu Františka Novotného a vůbec k jeho pojetí klasické kultury, formulované v Novotného úvahách o řecké kultuře („Gymnasion“ z roku 1922), jeho učitelem byl v tomto ohledu také polský klasický filolog Tadeusz Zieliński.

Vedle klasické filologie se od počátku studia zabýval také filozofií a dějinami pedagogiky – byl i posluchačem profesorů Františka Drtiny, Františka Čády a Otakara Kádnera, kteří ostatně vesměs vyšli z klasické filologie. V Kádnerově semináři podal ve třetím semestru svého studia první větší práci, rozbor a zhodnocení spisu Erasma Rotterdamského „*Colloquia familiaria*“.- Stísněné ekonomické poměry rodiny (Jaroslav Ludvíkovský měl několik sourozenců) vedly Ludvíkovského již jako gymnazistu k tomu, že si vydělával kondicemi, stejně tomu bylo v Praze během jeho

vysokoškolských studií, jeho existenční obtíže byly ale podstatně zmírněny tím, že byl brzy po vstupu na fakultu přijat do Hlávkovy koleje. Zde prožil i vznik Československé republiky, zde složil 17. prosince 1919 státní zkoušky a získal tak aprobaci z latiny a řečtiny pro střední školy. 13. července 1920 byl na Karlově univerzitě promován doktorem filozofie. Již od 7. ledna téhož roku však působil, potvrzen výnosem Zemské školní rady v Praze, nejprve jako zatímní profesor a pak jako profesor ad personam chlapeckého českého státního reálného gymnázia v Praze na Smíchově, ve školním roce 1922/23 na dívčím státním reformním reálném gymnáziu v Bratislavě, poté do konce února 1926 na II. českém městském dívčím reálném gymnáziu v Praze II, do konce školního roku 1925/26 tamtéž na Jiráskově gymnáziu, pak do 1. září 1928 na smíchovském městském dívčím reformním reálném gymnáziu.

Docent a profesor v Bratislavě a v Brně

8. ledna 1926 se Ludvíkovský habilitoval spisem „Řecký román dobrodružný“ na Karlově univerzitě pro obor klasické filologie, období od listopadu 1925 do října 1926 strávil na stipendijním pobytu jako člen Československého státního ústavu historického v Římě. Po pěti semestrech soukromé docentury v Praze byl 10. září 1928 výnosem Ministerstva školství a národní osvěty jmenován mimořádným (od 1. července 1934 řádným) profesorem klasické filologie na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Členy komise, zvolené z profesorského sboru filozofické fakulty univerzity Komenského, byli klasický filolog prof. dr. Antonín Kolář, indoeuropeista prof. dr. Josef Baudiš a filozof a sociolog prof. dr. Josef Král. Jejich „Dobré zdání“ ze dne 18. ledna 1928 uzavírá: „Jest tedy p. Dr. Ludvíkovský svou dosavadní vědeckou a vůbec literární i učitelskou činností, svými vědomostmi, kritickým úsudkem a ovládnutím vědecké metody způsobilý k tomu, aby zastával úřad učitele vysokoškolského, a proto svrchu uvedená komise doporučuje jej profesorskému sboru filozofické fakulty university Komenského za mimořádného profesora klasické filologie.“

V Bratislavě byl profesor Ludvíkovský v letech 1929-1937 ředitelem semináře, resp. prosemináře klasické filologie. 18. dubna 1929 byl zvolen řádným členem Učené společnosti Šafaříkovy, 13. ledna 1937 se stal dopisujícím členem Královské české společnosti nauk, 15. května 1938 byl jmenován mimořádným členem České akademie věd a umění. V kritickém roce 1937/1938 zastával úřad děkana filozofické fakulty Komenského univerzity (v dalším akademickém roce byl proděkanem) a v této funkci se dostal do sporu s luďáky ve vedení fakultního spolku, s nímž přerušil styky pro jeho propagaci antisemitismu a fašismu. Byl pak napadán luďáckými žurnalisty a podal proto tiskovou žalobu na redaktory „Slováka“ A. Macha, K. Sidora a K. Murgaše. Proces mu sice přinesl zadostiučinění, ale nikoli ochranu před dalšími útoky. Po Mnichovu byl mezi prvními profesory, kteří byli suspendováni

a jimž bylo zabráněno přednášet. Profesorský sbor filosofické fakulty Komenského univerzity jej po zprávách o této situaci navrhl pohotově a jednomyslně k jmenování do Brna, slovenská vláda jej tedy rozhodnutím z 9. prosince „dala dnem 31. XII. 1938 k dispozici zemí České a Moravskoslezské“. K přechodu prof. Ludvíkovského do Brna došlo v březnu 1939, na Masarykově univerzitě byl ustanoven s platností od 1. ledna 1939 jako řádný profesor klasické filologie a latinské literatury. Začal zde vyučovat 15. dubna, jeho působení však bylo velmi krátké – do uzavření českých vysokých škol 17. listopadu. Na „dovolenou s čekatelným“ byl dán k 1. srpnu 1940.

Po skončení okupace byl na návrh děkana filozofické fakulty MU reaktivován výnosem Ministerstva školské a národní osvěty jako profesor Masarykovy univerzity k 1. květnu 1945. Na podzim téhož roku byl požádán tehdejšími ministrem školství Zdeňkem Nejedlým, aby se vrátil do Bratislavy, kde se mu mělo dostat formálního demonstrativního zadostiučinění. To sice Ludvíkovský odmítl, několik let však do Bratislavy dojížděl a se značným vypětím působil na obou vysokých učeních (v Bratislavě byl pověřen třemi hodinami přednášek z klasické filologie, dvěma hodinami semestrálních cvičení z řečtiny a dvěma hodinami semestrálních cvičení z latiny). Na univerzitě brněnské, která od roku 1960 nesla jméno Jana Evangelisty Purkyně, pak působil na Katedře starověké kultury filozofické fakulty jako řádný profesor až do roku 1966: když v roce 1965 dosáhl sedmdesátky, byl na návrh tehdejšího rektora brněnské univerzity prof. T. Martince ponechán v činné službě další rok, do 31. srpna 1966, od 1. září téhož roku byl jmenován vedoucím vědeckým pracovníkem (rektorův návrh na toto nové zařazení, podaný Ministerstvu školství a kultury, „byl schválen ZO KSČ 28. VI. 1966 a FV ROH dne 28. VI. 1966“!). Po sedmi letech tohoto působení požádal profesor Ludvíkovský dopisem z 15. ledna 1973 děkana fakulty o ukončení tohoto pracovního poměru k 31. srpnu 1973. Prvním zářím 1973 tedy jeho aktivní působení na tehdejší Katedře starověké kultury filozofické fakulty skončilo, Jaroslav Ludvíkovský však zůstal až do posledních let svého života s životem na fakultě a se svými kolegy i žáky v osobním styku i pracovním spojení.

Profesor Jaroslav Ludvíkovský zemřel 23. října 1984, několik měsíců před svými devadesátinami. Blahovůlí osudu se přihodilo, jakoby v záměrné shodě s duchem klasického humanismu, který si žádá celistvosti, že odešel až poté, co dílo svého života ukončil a hojně dovršil.

Další vědecká a odborná činnost

Zvláštní péči věnoval Ludvíkovský Jednotě českých, později Jednotě klasických filologů. Byl jejím členem a funkcionářem už za svých vysokoškolských studií od roku 1917, před odchodem do Bratislavy zastával funkci zapisovatele a několikrát

vystoupil s vědeckými sděleními a přednáškami. Později byl několik let jednatelem ústředí Jednoty a v Brně se stal předsedou reorganizované pobočky Jednoty klasických filologů. Když se v roce 1962 předsednické funkce vzdal, byl jmenován čestným členem Jednoty. S prací v Jednotě klasických filologů souvisela i jeho činnost v Listech filologických, kde byl členem redakční rady až do roku 1980. Od roku 1956 se podílel jako člen redakční rady při Kabinetu pedagogických věd J. A. Komenského na vydávání Veškerých spisů J.A.K., poté se stal členem redakční rady pro vydávání Díla Jana Amose Komenského. Byl též členem Komise pro soupis rukopisů. V roce 1969 mu byl udělen Řád práce, dále byl nositelem zlatých medailí univerzit v Brně a v Bratislavě a Vysoké školy veterinární v Brně (o jeho členství v učených společnostech již byla zmínka).

Jako vynikající znalec se Ludvíkovský jeví i ve svých překladech do latiny. Stylistickou dovedností často a s ochotou prokázal neocenitelnou pomoc specialistům příbuzných oborů v jejich publikacích: zejména přeložil do latiny úvod („Prolegomena diplomatica“) ke 4. dílu edice českého diplomatáře „Codex diplomaticus Bohemiae“ a vůbec spolupracoval s jejími vydavateli prof. J. Šebánkem a S. Duškovou při revizi latinských segmentů této edice. Od roku 1960 zastával funkci kontrolora latinského textu Slovníku staroslověnského pro Slovanský ústav ČSAV. K této činnosti lze přičíst také překlady četných univerzitních projevů, např. jubilejní publikace, již pořídil docent lékařské fakulty Josef Sajner „Gregorii Mendel autobiographia iuvenilis“ z roku 1965.

Čtenář si mohl povšimnout, že Jaroslav Ludvíkovský projevil zcela ve shodě s humanitními ideály a s oním pojetím občanství, jemuž se naučil u antických klasiků, osobní statečnost ve svých stanoviscích k politickému dění. Bylo tomu tak v roce 1938 v Bratislavě, jeho kolegové v Brně si dobře pamatují také na chování profesora Ludvíkovského v padesátých a pozdějších letech. Tyto vzpomínky – ostatně jako mnoho dalšího, co se o této výrazné postavě brněnské klasické filologie traduje – mají často anekdotický ráz a odehrávají se tudíž v jiné rovině, než jakou jsem zvolila pro tento výklad: sáhneme tedy raději k původnímu archívnímu materiálu, který uchovává mimo jiné též cenné kusy Ludvíkovského korespondence. Z roku 1954 máme k dispozici dopis od syna dr. Antonína Kříže, překladatele Aristotelových spisů, který byl 22. října 1952 z politických důvodů odsouzen Státním soudem v Brně k šesti letům vězení a ke ztrátě majetku; z dopisu plyne, že se prof. Ludvíkovský o osud Antonína Kříže živě zajímal a že činil kroky k jeho omilostnění. V průběhu roku 1955 si profesor Ludvíkovský vyměnil několik dopisů se spisovatelkou Jarmilou Loukotkovou, která byla ve styku s vězněným překladatelem Rudolfem Mertlíkem. Víme tak, že se Mertlík obrátil z vězení na prof. Ludvíkovského se žádostí o knihy, které potřeboval ke své překladatelské činnosti (vedení „nápravného zařízení“ mu překladatelskou práci povolilo) a že mu prof. Ludvíkovský některé tituly poslal; můžeme odtud vyvodit též, že podobným způsobem Ludvíkovský zřejmě pomáhal vězněnému Bohumilu Rybovi, jenž byl ostatně jeho nejbližším odborným spolupracovníkem: oba tito profesori, jeden na Karlově a druhý na Masarykově

univerzitě, byli profesory klasické filologie, oba zaměřili svou vědeckou práci k latinskému středověku a jejich badatelská témata se občas stýkala, zejména v oblasti latinské literární tvorby v českých zemích v době vlády Karla IV. – Vedle takovéto korespondence se z padesátých až sedmdesátých let dochovaly také tzv. „kádrové materiály“ prof. Ludvíkovského. Jsou mezi nimi zápisy z tzv. komplexních hodnocení z konce šedesátých a ze sedmdesátých let, podklady k nimž zpracovával vždy vedoucí tehdejší Katedry starověké kultury. Tyto texty jsou velmi vlídné a kolegiální, všechny otázky, k nimž bylo nutno zaujmout v materiálu stanovisko, se v nich řeší poukazem na Ludvíkovského charakterové vlastnosti, na jeho životní moudrost a z ní vyplývající rozvahu a autoritu. Poněkud jinak je tomu s kádrovými posudky závodní organizace KSČ z let 1949-1959: kolísají od spíše záporných přes rozpačité opět až ke snaze o kolegiální solidaritu. Výslovně nepřátelský (svou inkompetencí působí dnes i poněkud komicky) je posudek, jež v roce 1959 vydala místní (uliční) organizace KSČ.

Rodina a přátelé

25. února 1926 se Jaroslav Ludvíkovský oženil s MUDr. Marií Vševidovou, počátkem roku 1927 se jim narodil syn Jan, který později v Brně vystudoval lékařskou fakultu a stal se znamenitým chirurgem (dlouhou dobu působil v Dětské nemocnici v Brně). Jak bylo řečeno, Ludvíkovští žili až do roku 1939 v Bratislavě, doktorka Ludvíkovská působila jako asistentka při zubní klinice lékařské fakulty bratislavské univerzity. Pěstovali přátelské styky s rodinami páně profesorových univerzitních kolegů. Byl mezi nimi např. profesor římského práva Jan Vážný, pedagog a komeniolog prof. Josef Hendrich, profesor československých dějin Václav Chaloupecký, anglista prof. Otakar Vočadlo, filozof prof. Svatopluk Štúr nebo historik profesor Borovička. Nejenže se navštěvovaly celé tyto rodiny, páni profesori sami se denně setkávali při vědeckých rozhovorech a politických debatách v bratislavských kavárnách. Tato přátelská setkání bezpochyby posilovala a ještě dále rozšiřovala Ludvíkovského interdisciplinární pojetí klasické filologie, a informace, jež z nich vzešly, se bohatě zúročily v jeho pozdější orientaci k latinskému středověku. – Před začátkem druhé světové války trávila rodina Ludvíkovských prázdninové volno v krkonošských Dolních Mísečkách v pensionu Waldheim, nebo v Klášterci nad Ohří v thunovském zámku, kde byla maminka paní doktorky Ludvíkovské kuchařkou a otec správcem panství. Pan profesor tehdy často zajížděl i sám do Písku ke své sestře paní Marii Lukešové a i za druhou sestrou Františkou, která se pak provdala do Karlových Varů. I tam, tedy za svou sestrou Františkou Vaňkovou, jezdil profesor Ludvíkovský často a rád a stejně jako do Písku (kde po smrti sestry bydlíval v hotelu Dvořáček, někdy i u Bílé Růže) ještě i mnohem později, po válce, v padesátých i šedesátých letech. Ze svých dalších sourozenců se pan profesor nejčastěji setkával s bratrem Alexandrem, který byl profesorem na obchodní akademii v Praze a vyni-

kajícím znalcem těsnopisu. Když se pak krkonošská oblast s Mísečkami stala součástí sudetského území, pobýval pan profesor s rodinou na prázdninách a dovolených v Dědovicích, vsi vzdálené asi čtyři kilometry od železniční stanice Vráž u Písku v rodinném pensionu manželů Lacinových. Zde se o prázdninách setkávala nejen širší rodina, přijížděli sem i přátelé a kolegové. Ve strojopisném a fotograficky bohatě dokumentovaném sborníku „Curriculum vitae, sive quo modo vixerit noster amabilis J. Ludvíkovský“, který k páně profesorovým sedmdesátinám v roce 1965 z iniciativy a pod vedením dr. Cecilie Hálové-Jahodové „vyrobil velký kolektiv“, se o tomto letním bytí Ludvíkovských píše tónem poněkud žertovně škádlivým: „Dědovice – zlatá pokladnice vzpomínek snad nejmilejších. Scházívala se tu o prázdninách celá rodina, přijížděli sem vědečtí přátelé všech odvětví. Děti tu nechyběly nikdy, učeného strýčka milovaly a využíly. Vzdělával je..., zaučoval do tajů výroby mýdlových bublin a ještě jiných výrob, rozmlouval s nemluvnaty, plnil kyblíčky hlínou, dřeva nařezal, dělal všecko, co bylo třeba. Z Dědovic se choďovalo s návštěvami na Zvíkov nebo na Orlík, se švagrovou a s pejskem podél Otavy na kratší procházky, ale také na dlouhé výlety...“

V Brně se Ludvíkovští nastěhovali do obrovského a krásného bytu na Veverí ulici. Zde prožili válečné období. 21. července 1945 zemřela po nepříliš dlouhé a velmi těžké nemoci paní doktorka Ludvíkovská (v Brně měla soukromou zubařskou ordinaci). Od té doby žili otec se synem sami. Poté, co mladý Jan Ludvíkovský dokončil studium medicíny a odešel na mimobrněnská působiště, žil pan profesor sám – nikdy všem nebyl opravdu sám a už vůbec ne opuštěn. Na fakultě a v Univerzitní knihovně, ale také v brněnském Grandhotelu, Internationalu, Continentalu a snad především v kavárně i jídelně Slavie se scházel s mnoha přáteli, jmenujme aspoň germanistu profesora Beera, Arne Nováka a jeho choť paní Jiřinu Novákovou, právníka profesora Čádu, matematika profesora Borůvku, historiky umění profesory Richtera a Kutala, již zmiňovanou doktorku Cecilii Hálovou-Jahodovou. A na všechna tato místa za ním přicházeli jeho četní obdivovatelé, vyhledávali jej jeho žáci, přijížděli přátelé a kolegové odjinud, jako prof. Králík, církevní historik prof. Jaroslav Kadlec, filozof Jan Patočka a další. Vedle zmíněných Karlových Varů a Písku trávil prof. Ludvíkovský rád volné dny s těmito i dalšími svými přáteli a kolegy v Třešti. V jeho korespondenci se dochovaly kusy, které dosvědčují, jak oblíbený byl on i jeho rodina u svých hostitelů a místních obyvatel v Mísečkách, v Dědovicích, a ovšem také v Třešti: styky s místním kulturním děním a s jeho organizátory jej přivedly k tomu, že pro toto město vypracoval v roce 1972 studii o „neznámém“ třeštském humanistovi Šimonovi Partliciovi ze Špicberku

Byl tedy znám a oblíben nejen v učeném a univerzitním světě. A tehdy se také – ovšem právě spíše na akademické půdě – rodily ony anekdoty, jejichž snad hlavním motivem byla nápadná vnější podobnost páně profesora s Vladimírem Iljičem Leninem. To je však jiné vyprávění.

Počátky publikační činnosti: antická filozofie, Komenského *Unum necessarium*, Tyrš

Již začátek vědecké činnosti prof. Ludvíkovského se vyznačoval širokým tématickým rozmachem. Jeho státní práce a doktorská disertace, publikovaná v roce 1920 v Listech filologických, se zabývá rozbořením nedávno objevených papyrových zlomků Eurípidovy tragédie *Hypsipylé*, pokouší se o její rekonstrukci a ve své druhé části především o interpretaci: Ludvíkovský soudí, že *Hypsipylé* je spíše než tragédií dramatem se šťastným koncem: ačkoli postrádá vnitřní jednotu děje a osoby, je možno v něm shledat jednotu základní myšlenky nebo spíše nálady – hlavním motivem je zde zákon nevyhnutelnosti světového řádu. Podle Ludvíkovského je to tedy drama o zbožnosti, ovšem o zbožnosti eurípidovsky chápáné i podané. Jinou oblast zasahuje téhož roku vydaný překlad spisu Jana Amosa Komenského *Unum necessarium* pod titulem „Jednoho jest potřebí“. Překladatel se zde, jak svědčí jeho předmluva, snaží vyrovnat své okouzlení z četby tohoto Komenského textu s vlastním ideovým zázemím, které přijal z moderního racionalismu a z tradice klasické humanity. Řekněme již zde, že tento překlad s kultivovanou dikcí a krásným jazykem, s plným porozuměním pro barokní text a pro polohu jeho spirituality, vyhovoval českému čtenáři dlouho, a teprve v roce 1999 se rozhodl pro nový překlad Luděk Brož (vydal jej v nakladatelství Kalich). Snad zde můžeme zopakovat, že Komenského poselství, obsažené v této knížce, doprovázelo Jaroslava Ludvíkovského po celý život: nakonec i jeho úmrtní oznámení neslo podle jeho přání motto „*Unum necessarium...*“ – A do třetice různorodých témat: téměř zároveň (vyšla v roce 1923, podle předmluvy byla dokončena v Písku v červenci 1922) vzniká studie, odrážející Ludvíkovského od počátku vyhraněný zájem o recepci antických hodnot v české kultuře, „Antické myšlenky v Tyršově sokolském a národním programu“. Tyrš je Ludvíkovskému jedním z posledních obrozenců: zcela zvláštním způsobem se pokouší specifickou mimesí antického životního stylu oživit nejvyšší ideál starořecké klasiky – kalokagathia, krásu spolu s dobrem.

Tyto tři na první pohled dokonale různorodé tituly jako by předznamenávaly Ludvíkovského budoucí badatelskou dráhu a jako by naznačovaly způsob, jímž jeho odborná orientace zasahovala do jeho vidění světa a života: za první antická humanita, in nuce vyjádřená již v klasické vrstvě antického dramatu, zejména v tvorbě jejího nejmladšího představitele, Eurípida; za druhé křesťanská reflexe lidské pozice ve světě, oné „*condicio humana*“, i vědomí metafyzického přesahu v onom „jediném potřebném“. A za třetí – v „Tyršovi“ formuluje mladý Ludvíkovský poprvé své názory na vznik a podstatu českého národního obrození a vedle oněch inspirujících prvků, s nimiž se české obrozenství spojovalo a většinou se spojuje až dodnes (Herder a myšlenky francouzské revoluce), již zde – plně tak učiní ve svém habilitačním spise o Dobrovském – staví jako rozhodující element vliv antické klasiky.

S Ludvíkovského porozuměním pro tyto nadčasové hodnoty hlubinně souvisejí také dvě další oblasti jeho badatelského zájmu, jímž zůstal věren i později – řecká

filozofie a Cicero. Již na počátku jeho vědecké dráhy vznikly dvě filozofické stati. První z nich, otištěná s titulem „Studie o Anaxagorově theorii hmoty“ v Listech filologických roku 1922, sleduje, charakterizuje a hodnotí způsob, jímž se Anaxagorovi podařilo překonat omezení eleatského učení, z něhož vyšel. Článek „Antiperistasis, příspěvek k dějinám theorie pohybu“ (Sborník prací filologických Františku Grohovi 1923) pak ukazuje, že antiperistase, platónsko-aristotelický pojem pohybu v plném prostoru, který hrál důležitou úlohu ještě u Descarta a Spinozy, lze najít už v předsokratovské filozofii u Anaxagory a Empedoklea.

Epikúros

Zájem o řeckou filozofii přivedl Ludvíkovského také ke studiu materialistického systému Epikúrova, filozofa, který tak byl českému vzdělanému publiku vlastně poprvé představen: v knížce „Epikúros. Myšlenky o štěstí a mravnosti“ z roku 1929 podal totiž Ludvíkovský první český překlad Epikúrových etických zlomků, vlastně vůbec první český překlad z tohoto filozofa a doslov k publikaci je také prvním Ludvíkovského výkladem o něm a o jeho učení. (Znovu vyšel tento překlad i s předmluvou – přetiskujeme ji v druhé části této knihy ve výboru z Ludvíkovského prací – v Antické knihovně jako prémie roku 1970 v souboru „Epikúros. Publilius Syrus. Myšlenky o štěstí a mravnosti“). Citujme úsudek Bohumila Ryby, vyjádřený recenzí v Listech filologických roku 1930 (s. 49): „Osvědčený stilista vystihl dobu a osobnost filosofovu s uceleností vpravdě uměleckou. Dokonalou formou jest podáno poučení i v nejmenších podrobnostech přesné a správné... Ale cenný doslov...poskytuje více než jenom bezpečnou informaci: přes kritické stanovisko autorovo je prodchnut upřímným zájmem o starověkého myslitele a o problém šťastného života.“ Podobný ráz má Ludvíkovského stať „Epikuros a epikureismus“, publikovaná roku 1938 ve sborníku „Filosofie doby hellenistické“: oproti doslovu k překladu, o němž byla řeč výše, je její výklad značně rozšířen, důkladnější je podán Epikúrov život a rozebírá se nejen jeho etika, ale i noetika a fyzika a v ní zejména Epikúrova novota parenklise. Hlavní slovo má ovšem i zde etika: autor hledá smysl Epikúrova hedonismu, ptá se po jeho pojetí rozkoše a nachází v tomto bodě rozdíl mezi Epikúrem a jeho předchůdcem v etice, Aristippem; odmítá ve své době stále ještě obecný názor, že v základech epikureismu tkví spíše pesimismus a že celá Epikúrova etika je vlastně negativistická, rozebírá Epikúrov pojem „mudrece“ a zmiňuje se o osudech jeho filozofie v Římě. Končí pak (s. 126) slovy, jež naznačují nejen odborný autorův vztah k probírané látce, ale vypovídají snad i o jeho spřízněnosti s duchem Epikúrovy filozofie: „Kdykoli a kdekoli je však člověk jat vírou v krásu života a touhou po radostné svobodě ducha, kdykoli a kdekoli se vzpíná k mravním výšinám nechtěje ztratiti pod nohama půdu této země, tam můžeme vždy tušiti něco z nesmrtelného odkazu Epikúrova.“

Vše, co se dnešku z Epikúra dochovalo, předložil pak Ludvíkovský českému čtenáři v souboru „Diogenes Laertios, Život a učení filosofa Epikura“ (Praha 1952). Publikace tedy přináší především desátou knihu Laertiových „Životů slavných filozofů“, která obsahuje vedle životopisných zpráv a myšlenek o Epikúrovi i jeho vlastní přímé projevy, z nichž některé Ludvíkovský vydal již ve svém starším překladovém souboru. K tomu, co se dochovalo u Laertia, zde překladatel připojil odjinud známé Epikúrovy a epikúrovské fragmenty. Překladatelův doslov podává hlavně poučení o Diogenu Laertiovi a o osudech jeho „Životů“ ve středověkých Čechách a v humanistické Evropě.

Zásluha, již si Jaroslav Ludvíkovský získal překlady z Epikúra a svými výklady o epikuresimu, bude historií české filozofie ještě dlouho vysoce ceněna. Jsou totiž přímým přínosem české národní kultury a lze soudit, že rozšířily možnosti českých dějin filozofie, neboť ne všichni naši filozofové si mohou dovolit čerpat pro svá studia přímo z antických, dokonce řeckých, originálů a pohrdnout přesnými překlady a poznámkovými aparáty, jaké pořizoval Ludvíkovský. A ačkoli skromný autor zřejmě považoval své epikúrovské výklady spíše za popularizační práce, není sporu o tom, že jsou to samostatné stati, sepsané naším nejlepším znalcem této látky na základě zevrubného studia řeckých textů. Ostatně oba české překlady největšího římského interpreta epikureismu T. Lucretia Cara vznikly teprve o téměř dvacet let později, takže pro nefilologa byla Epikúrova Zahrada v roce 1929, kdy vydal Ludvíkovský svůj první epikúrovský překlad, ještě dávno opravdu „hortus conclusus“ – zahrada uzavřená.

Cicero

Podobně se Jaroslav Ludvíkovský zasloužil i o M. Tullia Cicerona, nepochybně se stal nejopravdovějším obhájcem génia tohoto velkého Římana mezi našimi klasickými filology. Dlouho předtím, než v roce 1940 vyšel jeho překlad spisu „De officiis“ – O povinnostech, přinesl Sborník filologický (1922) Ludvíkovského přepracovanou verzi jeho seminární a státní práce, nazvanou „Ciceronův politický ideál a Pompeius“. Stať se zabývá především výkladem politických dějin: ukazuje na podkladě Ciceronovy korespondence, že se tento římský státník zabýval plánem obnovit silnou a slavnou republiku doby Scipiona Mladšího, jehož úlohu by rád převzal, a že chtěl získat Pompeia jako vojevůdce, který by podporoval jeho politické záměry a pomáhal je uskutečnit. Cicero se, jak ukazuje autor stati, nedokázal této iluze vzdát navzdory všem zklamáním, jichž se od Pompeia dočkal. Podstatné však je, že zde Ludvíkovský aplikuje na postavu slavného římského politika a řečníka stejně jako v případě Epikúra psychologické hledisko a snaží se pochopit Ciceronovo jednání a jeho motivy. Inspirovaly ho k tomu Bussierova a Zieliňského práce o Ciceronovi (o Zieliňského spise „Cicero im Wandel der Jahrhunderte“ je zde řeč

dále), jež v evropské historiografii počátku 20. století znamenala odklon od strohých odsudků (Theodor Mommsen) Ciceronova charakteru. Ludvíkovský byl první, kdo se u nás tohoto podnětu chopil.

Ludvíkovský se dal zcela podmanit Ciceronovým pojetím humanity, jejíž historii v evropském vývoji věnoval ve svém dalším díle větší pozornost než působení kterékoli jiné antické kategorie. Promluvil o ní aspoň stručně již v předmluvě ke zmíněnému překladu Ciceronova spisu „De officiis“, kde znovu usiluje o rehabilitaci římského filozofa, tentokrát před širokou čtenářskou obcí, již zároveň učí rozumět Ciceronovu filozofickému systému, byť eklektickému. Kromě toho právě zde a právě tehdy, v roce 1940 (závěr překladatelovy předmluvy protektorátní cenzura zkrátila) pokládal Ludvíkovský za aktuální, dobré a užitečné pojednat důkladně z hlediska filologického i filozofického o významu Ciceronovy „humanitas“ a o jejím působení na křesťanskou humanistickou a obrozenskou etiku až po Palackého a jeho národní myšlenku. Na tomto textu je třeba ocenit také Ludvíkovského sémantickou práci, která přesahuje meze filologie a je příspěvkem filozofické terminologii, přinejmenším pro interpretaci antické etiky. Ve druhém mírně upraveném vydání vyšel tento překlad jako šestý svazek Antické knihovny v roce 1970 a tak mohlo opět Ciceronovo poselství promluvit aktuálně k lidem země, ohrožené za tzv. normalizace morálním rozkladem či přinejmenším mravní a občanskou lhostejností. Ve velmi stručné předmluvě ke druhému vydání, datované 1. květnem roku 1960, Jaroslav Ludvíkovský, aniž by mohl předpokládat tak brzkou změnu politické a občanské scény a pronikavou opětnou aktualizaci Ciceronova textu, říká: „Třicet bouřlivých let, která od té doby uplynula, změnilo sice leccos na našich společenských vztazích a politických soudech, přesto však věřím, že si řecko-římská etika Ciceronových *Officiis* zachovává i dnes hodnoty, pro které si tato kniha zaslouží, aby byla znovu nejen vydána, ale i čtena, a to i těmi, kdo snad nebudou s jejími římskými hledisky ve všem souhlasit.“

V souvislosti s Ciceronem i se svým středoškolským působením připravil Ludvíkovský pro české a slovenské studenty několik učebních textů, komentované čítanky a školní výbory, jejichž první vydání vyšla ale o něco později, v letech 1927 – 1931. Byl to výbor z Ciceronových řečí proti Katilinovi a poznámky k němu, ukázky z Ciceronových spisů rétorických a filozofických s poznámkami a výbor z jeho řečí, rovněž opatřený poznámkami; všechny tyto knihy vyšly v několika vydáních.

Platón

Do jiné oblasti řecké filozofie zasahuje Ludvíkovský překladem Platónovy „Obrany Sokratovy“ (1929, druhé vydání v edici *Lyra Pragensis* v roce 1970, po třetí o rok později v nakladatelství Odeon) a logických partií v českém Epiktétovi R. Kuthana (1957, znovu v r. 1972 v 10. svazku Antické knihovny). Překladem

Platónovy „Apologie“ vzdal Ludvíkovský čest filozofickému antipodu svého oblíbence Epikúra; jeho zájem o Platóna se ostatně nejednou projevil v recenzích a zprávách o pracích našeho hlavního platónského překladatele a Ludvíkovského staršího kolegy na brněnské fakultě, Františka Novotného.

Evropská kulturní tradice, klasické vzdělání

Přesvědčení o nadčasové platnosti kategorií, jež Evropě přinesl antický starověk, důraz na ciceronskou „humanitas“ a láska k hodnotám řecké filozofie přiměly mladého Jaroslava Ludvíkovského v roce 1924 k vystoupení v prvním ročníku *Peroutkovy Přítomnosti* (25. září) článkem „Antika, Čechy, parlament a evropská tradice“. V první, velmi stručné, části článku připomíná autor, že téma klasického vzdělání (a tudíž i připravovaná gymnaziální reforma – odtud „parlament“ v titulu stati, tento výraz se však do nadpisu dostal nikoli z vůle autorovy, nýbrž redakčním zásahem) „musí zajímat každého, kdo si poněkud uvědomil, že přítomnost stojí na minulosti a že má odpovědnost za vývoj věcí budoucích.“ Článek otiskujeme hned v záhlaví našeho výboru z Ludvíkovského prací; nejenže předznamenává celé jeho životní dílo a úsilí vědce i člověka Jaroslava Ludvíkovského, ale je podivuhodně aktuální svým důrazem na evropanství, založené v humanitní antické tradici. Důrazem, který má konotace podobné těm našim: o deset let později bude konstatovat recenzent jeho knihy o Dobrovském (Jaroslav Prokeš v *Časopise Matice moravské* 1934) „jeho zanícení, jež sdílí s ním v dnešním mravním a kulturním chaosu nepochybně mnozí...“ . Ne nadarmo, i když většinou jen nesměle, mluví občas naši současní historikové Československa prvních let po první světové válce o jisté analogii tehdejší společnosti, čerstvě vyšlé z mateřského lůna rakousko-uherské monarchie, a společnosti dnešní, čerstvě vyšlé z totality komunistického režimu. A dnešní generaci akademických klasických filologů, jejíž příslušníci se v mnoha případech učili základům latiny, o řečtině nemluvě, teprve v prvních letech svých vysokoškolských studií, zarazí a na cosi upozorní Ludvíkovského tehdejší přesvědčení, že „je nesmyslem a zbytečným mařením času, má-li se na chystaném normálním typu učit latiny v nejvyšších třech nebo čtyřech třídách (na humanistické větvi!)“. Takto Ludvíkovský dodatečně komentuje své zářijové vystoupení v *Přítomnosti* o měsíc později v redakční listárně téhož týdeníku (9. října).

Řecký román dobrodružný

Byla již zmínka o tom, že roku 1925 vydal Jaroslav Ludvíkovský svůj habilitační spis „*Řecký román dobrodružný*“ a současně (v *Listech filologických*) parergon

„Řecký román a apokryfní Acta apostolorum“, přednesené jako habilitační přednáška. Dnes již slavná Ludvíkovského monografie vznikla jako výsledek rozsáhlého studia textů a filologické literatury a zároveň pozoruhodně navázala na proslulý esej Karla Čapka „Poslední epos čili román pro služky“, který vyšel roku 1924 v Přítomnosti. Kniha vzbudila značný ohlas nejen mezi českými i zahraničními filology, ale i v širší kulturní veřejnosti. – K této látce se pak Ludvíkovský vrátil ještě dvakrát, v populární stati „Čapkův román pro služky a řecký román dobrodružný“ (Věda a život 1940, tuto stať přetiskuje náš výbor), kterou ocenil Eduard Bass v Lidových novinách (6. dubna 1940), a překladem první kapitoly Charitonova románu „Příběhy Chaireovy a Kallirhoj“. Zakladatelský význam této monografie a její zvláštní místo v díle Jaroslava Ludvíkovského a v české klasické filologii vůbec chceme vyjádřit i tím, že jí v této knížce věnujeme zvláštní stať, již zpracovala Dagmar Bartoňková. Doplňme ji pouze charakteristikou habilitační přednášky o vztahu řeckého románu a apokryfních křesťanských Apoštolských skutků: dokazuje se v ní, že tato Acta jsou výtvozem lidové náboženské aretalogie a nikoli křesťanskými romány, jež by vznikly na základě pohanského řeckého románu, i když řecký erotický román měl aspoň po formální stránce vliv na jiné dvě starokřesťanské památky, totiž na vypravování o Paulovi a Thekle a na román o Klementovi.

Dobrovského klasická humanita; český klasicismus, obrozenství a osvícenství

Postupem doby se vlastní vědecký zájem Jaroslava Ludvíkovského obrací stále více k domácí půdě, nejprve k působení antiky na českou kulturu pak k české latinsky psané literatuře. Nejvýznamnější prací, jež vznikla v první z těchto oblastí, je spis „Dobrovského klasická humanita“. Tomuto druhému Ludvíkovského průkopnickému dílu je v našem výkladu věnována, stejně jako „Řeckému románu“, samostatná kapitola. Vyšlo v Bratislavě v roce 1933, následujícího roku bylo podkladem pro jmenování svého autora řádným profesorem na Komenského univerzitě a v roce 1935 za něj byla Jaroslavu Ludvíkovskému udělena cena od Národního muzea z nadace Jaroslava Vlčka. Ludvíkovského důraz na kategorii klasické humanity ve vztahu k českému národnímu obrození a k osvícenství je dán jeho hlubokým pochopením antického myšlení.

Svou tezi o vnitřní spřízněnosti českého obrození a klasické humanity, zprostředkované v české kultuře tradicí národního humanismu, představil Ludvíkovský v hutné zkratce a s některými upřesněními ve studii, věnované v roce 1940 památce tehdy nedávno zesnulého rektora Masarykovy univerzity Arna Nováka. Je nadepsána „Český klasicismus obrozenství a tradice národního humanismu“. Vyrovnává se s Novákovým názorem, že český obrozenství klasicismus začíná teprve Josefem Jungmannem a že jeho původ není tradiční a domácí, nýbrž importovaný, ukazuje

Jaroslav Ludvíkovský, že české literární dějiny mohou přiřknout označení „osvěcenský klasicismus“ již prvnímu obrozenskému období, a že Jungmannova i Dobrovského fáze tohoto kulturního fenoménu vyrůstají aspoň zčásti z domácích kořenů českého domácího humanismu. (Stať má čtenář v této publikaci k dispozici v plném znění.)

Klasická humanita je tedy prvkem, který sehrál podstatnou úlohu v počátcích obrození u katolického osvícence, jezuity Josefa Dobrovského. Jaroslav Ludvíkovský pak stejnou metodu aplikuje na další vývoj českého obrození a nachází antické vlivy také u Františka Palackého („Platónsko-stoický prvek v Palackého ideji božnosti“, 1941) a u Josefa Kollára: podobně jako v knize o Dobrovském i ve studii „Slovanský humanismus obrozenský – Kollárova anticko-křesťanská syntéza“ z roku 1947 ukazuje znovu, že program českého národního obrození není možno redukovat na vliv německé vlastenecké romantiky a Herderova humanismu, nýbrž že kořeny slovanské myšlenky jdou hluboko do minulosti a že za mnoho vděčí evropským humanistickým tradicím, zprostředkovaným renesančními i barokními spisovateli, ale i přímým studiem latinských klasiků.

Ačkoli by bylo lze další dvě studie, jež uvedeme nyní, přiřadit ke komeniologické oblasti tvorby Jaroslava Ludvíkovského, mohou mít své místo také již zde – aspoň první z nich, otištěná v roce 1940 v Archivu pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského, je totiž spojena se jménem Josefa Dobrovského (nese titul „Dobrovský a Komenský“): autor v ní ukazuje, že si Josef Dobrovský cenil Komenského jako vynikajícího tvůrce v českém jazyce. Druhé, již připravil ke Komenského výročí v roce 1942 pro časopis Věda a život, dal autor titul „Komenský a Balbín“; ač je zamýšlena jako jubilejní a příležitostná, je vynikajícím příspěvkem k literárnímu baroku (v našem výběru ji přinášíme). Mohla ovšem vyjít teprve po skončení okupace v roce 1945.

Svým kultem antiky, především řecké, se k tradicím obrozenského humanismu připojuje i Tyrš: devět let po uvedené studii o zakladateli sokolství z počátků Ludvíkovského publikační činnosti (1923) vzniká další, nazvaná „Tyršův řecký sen“. A ještě dále dovedl Ludvíkovský svůj důkaz o kořenech české kultury v antických základech evropské vzdělanosti článkem „Dvojitá setkání – Vrchlický a Lucretius, Masaryk a Platon“ z roku 1948, kde ukazuje, jak zřejmá je skutečnost této tradice a jak složité a nejednoznačné je přitom její konkrétní působení.

Medievistická orientace

Po druhé světové válce převládá u profesora Ludvíkovského definitivně zájem o středověk, zčásti též o latinskou literaturu českého humanismu a baroka. Souvisí to jednak s přátelskými a pracovními styky, které ho už v Bratislavě spojovaly s medievisty Václavem Chaloupeckým a Janem Vilíkovským, ale také se skutečností,

že byl do Brna jmenován jako profesor klasické filologie a (pozdější) latinské literatury. Zájem o českou latinsky psanou literaturu se u něho ostatně jevil už na začátku jeho vědecké dráhy, jak vidíme na uvedeném překladu Komenského z roku 1920. Za deset let nato vystoupil u příležitosti vergiliovského jubilea s prvním článkem se středověkou tematikou ve sborníku k dvoutisícím výročí Vergiliova narození „Pio vati“, „Několik ohlasů vergiliovské legendy v starší české literatuře“, který roku 1932 otiskl v italském znění sborník „Virgilio nel medio evo“ časopisu Studi medievali (přetisk české verze náš výbor přináší).

Práce Jaroslava Ludvíkovského týkající se české latinsky psané literatury mohou být rozděleny přibližně do dvou okruhů, z nichž (podle chronologie Ludvíkovského tvorby) prvním je literatura od humanismu až po Balbína a Dobrovského, o níž jsme zde již zčásti mluvili, druhým latinská literatura českého středověku od počátků v 10. století až asi do doby Karla IV. Z prvního okruhu zbývá poté, co jsme probrali Ludvíkovského pojetí českého a slovenského (Kollár) obrozenství, osvícenství a baroka, představit zejména Ludvíkovského komeniologickou práci. Dříve však upozorníme na jeho *Tranoscia*.

Jiří Třanovský

Roku 1936 se zvláště na Slovensku připomínalo třísté výročí Třanovského slovenské (české) sbírky duchovních písní „Cithara sanctorum“, jež se podle Jaroslava Vlčka stala „vedle bible nejváženější knihou evangelických Slováků“, ač její autor Jiří Třanovský pocházel ze slezského Těšína, a než byl povolán na Slovensko, působil delší dobu v rudolfínské Praze a poté na Moravě. Jaroslav Ludvíkovský se ovšem jakožto latinista zabýval paralelním latinským výtvozem Třanovského, sbírkou „Odae sacrae“. Právě v roce 1936 vyšel jednak v Listech filologických Ludvíkovského článek „Jiřího Třanovského latinské duchovní parafrase ód Horatiových“ a poté v desátém ročníku časopisu Bratislava trojdílná stať „Tři kapitoly o Třanovského latinské duchovní lyrice“. Ke *Tranosciovi* se pak vrátil ještě jednou o rok později, rovněž v časopise Bratislava. Tento zájem Jaroslava Ludvíkovského je dalším projevem jeho stálého kontaktu se slovenským kulturním prostředím a často zdůrazňovaného i činy naplňovaného „československého“ přesvědčení a citění. Ježto je stať, uveřejněná v Listech filologických, díky rozšířenosti tohoto odborného periodika snadněji dostupná, otiskujeme zde z bratislavských „Tří kapitol“ první, nazvanou „Třanovský a humanismus“ (druhá je věnována metrice Třanovského Ód, závěrečná pak jejich barokním prvkům). Autor ukázal luterského teologa Třanovského jako příklad skutečnosti, že „u nás a v Německu byl humanismus slabší složkou v tomto spojení“ (rozuměj „v chronickém sporu mezi pohanskou literární a uměleckou antikou a duchem křesťanské orthodoxy“) a že „s tlakem protestantské orthodoxy, protireformační horlivosti a pietismu služebnost humanismu vůči konfesijní výchově

v XVII. století stále vzrůstala namnoze až k úplnému popírání veškeré humanistické tradice“ (Bratislava s. 2-3).

Ludvíkovského Dobrovský byl klasickou humanitou proniknut, Třanovský ji dokázal téměř důsledně odmítnout. Někde uprostřed ve vztahu k antice a její tradici stojí Jan Amos Komenský. První kapitulu o Třanovském uzavírá ostatně Ludvíkovský větou (Bratislava s. 9): „A hledáme-li bližší analogii pro Třanovského poměr k humanismu, poměr určovaný arci německou protestantskou theologií, tu nelze nezpomenouti především Komenského, toho Komenského, jenž „ve Velké Didaktice vypověděl nejen »oplzlého šprochýře Plauta, nečistého sodomáře Ovidia, bezbožného athea Luciana, žertovného kejklíře Diogenesa, slepého šermíře Aristotelesa«, ale i Ciceroa, Vergilia, Horatia a všechny pohanské klasiky z křesťanských škol, ač jim sám ve svém vzdělání a ve svém literárním díle za tak mnoho děkoval.“

Ludvíkovský komeniolog

V čem Komenský z antické tradice vyšel a za co jí mohl být vděčný, objasnil Jaroslav Ludvíkovský zejména ve dvou komeniologických pracích z konce šedesátých let – jak jsme již viděli, působil tehdy jako člen redakčních rad pro vydávání Komenského díla. Studie „Antická a renesanční idea smíšené ústavy u J. Á. Komenského“ (Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity E 12, 1967) přispěla k zaplnění citelné mezery v bádání o Komenském, jehož sociologickým a politickoteoretickým názorům se věnovalo málo pozornosti: článek rozebírá vztahy Komenského k renesančním a soudobým státovědným teoretikům, jeho pojetí tzv. smíšené ústavy, a vykládá o vzniku této ideje ve starověku a o její pozdější historii. Ludvíkovský zde u Komenského pozoruje řeckou a latinskou politickou tradici. Takto, jako badatel o tradici evropského humanismu, pak přistupuje i k látce Komenského „Cesty světla“ (stať „Via lucis, několik poznámek ke Komenského Cestě světla“, Slavia 1970). O Komenského se ovšem Jaroslav Ludvíkovský začal zajímat o mnoho dříve, vlastně už ve své překladatelské prvotině, o níž zde již byla řeč, poté dvěma rovněž již zmíněnými studiemi „Dobrovský a Komenský“ (1940) a pak „Komenský a Balbín“ (1945). V Listech filologických uveřejnil v roce 1955 svůj definitivní důkaz Komenského autorství spisku „Prima philosophia“ z leningradského rukopisu („Komenského metafyzika z leningradského rukopisu“). V dopise profesoru Ludvíkovskému ze dne 19. srpna 1955 se o této stati vyjadřuje s velkým uznáním Oldřich Králík: „...A je tu ještě Vaše práce o Komenském. Vzpomínám živě, jak jste mi ve své pracovně na fakultě ukazoval před časem štos latinských prací Komenského a jak jste se trochu hrozil té kvantity. Vaše studie ukazuje, že jste se už v materiálu dokonale orientoval. Jak už to máte ve zvyku, řekl jste o Komenského metafyzice zřejmě poslední slovo, spory snad už přestanou. Bylo to neobyčejné potěšení číst Vaši práci, jak elegantně odzbrojujete každé další pochybnosti o Komenského au-

torství, jak až marnotratně hromadíte argumenty. A jak klidně, ten pokojný přednes Vám trochu závidím.“ Další Ludvíkovského komeniologická studie vyšla v roce 1957 v periodiku *Acta Comeniana* („Komenského Praecognita Pansophica“), v roce 1962 sleduje v rozpravě „Die Janua rerum des Comenius im Lichte neuer Handschriftenfunde“ na základě nově objevených rukopisů vývojové fáze nejen textu „Brány věci“, ale do jisté míry i vývoj pansofické myšlenky.

Mnoho cenného přinášejí též Ludvíkovského recenze, jimiž sledoval tvorbu českých i zahraničních komeniologů prakticky po celý svůj tvůrčí život.

Latinská literatura českého středověku

Druhým okruhem, v jehož rámci se Jaroslav Ludvíkovský zabýval latinsky psanou literaturou Čech a Moravy (event. též Slovenska), je, jak zde bylo naznačeno, český literární středověk od 10. století přibližně do doby vlády Karla IV. Řekneme-li Kristián, ozve se nám Ludvíkovský: latinské legendy vzniklé na našem území se tedy staly dominantním Ludvíkovského badatelským polem v medievistice. Byly to zejména texty václavské a ludmilské, mezi nimi v první řadě právě Kristián, i když příležitostně věnoval pozornost i jiným okruhům česko-latinské hagiografie. Poprvé se s Ludvíkovským jménem v této souvislosti setkáváme roku 1942 v antologii z české literární tvorby románské doby „Na úsvitu křesťanství“, redigované Václavem Chaloupeckým. Pro tento soubor přeložil Jaroslav Ludvíkovský šest václavských, ludmilských a cyrilometodějských legend. Již tehdy se intenzivněji věnoval Kristiánově legendě, o čemž svědčí v téže době vznikající studie „Přibyslava v Kristiánově legendě“ (Řád 1942) a „Několik poznámek k výkladu legendy Kristiánovy“ (Naše věda 1943). Ludvíkovský se už v této době hlásí k tezi, že Kristiánova legenda, jež bývala od Dobrovského doby považována za falsum, vznikla opravdu v 10. století, kam se hlásí svým prologem a kam ji vrátil svými monografiemi z počátku 20. století Josef Pekař. Později, roku 1949, se pak Ludvíkovský v časopise *Naše věda* utkal ve své vůbec nejrozsáhlejší recenzi („O Kristiána I“, v bibliografickém soupisu ji označujeme „recenze – studie“) s knihou Závíše Kalandry „České pohanství“, jež vyšla v roce 1946 a jež se vrací k Dobrovského přesvědčení o tom, že Kristián je pozdější falsum: Kalandrova monografie je ojedinělá metodou, již autor zvolil, zvláštní kombinací historie, religionistiky a etnologie, její stanoviska a závěry jsou ale extrémní a ve světle historické a filologické kritiky neobstojí a Ludvíkovský je svým rozbořením bez větších obtíží vyvrací. Za rok poté, v roce 1950, se opět na stránkách *Naší vědy* kriticky vyrovnal další rozsáhlou recenzí – studií („O Kristiána II“) s dvousvazkovým dílem Rudolfa Urbánka „Legenda tzv. Kristiána“ a dovedil, že se Urbánkovi nepodařilo dokázat vznik Kristiánovy legendy teprve v díle falsátora 14. století. Kristiánovou legendou se zabývá také studie „La légende du prince-laboureur Přemysl et sa version primitive chez le moine Christian“ (1951) a pozdější

významná stať, vzniklá v souvislosti s 1100. výročím příchodu byzantské misie na Moravu a publikovaná roku 1965 ve sborníku k tomuto jubileu – “The Great Moravia Tradition in the 10th Century and Legenda Christiani”.

Podněty práce Fr. Novotného o eurytmii řecké a latinské prózy a průzkumy klausulí ve středověkých textech, provedené zejména německými medievisty W. Meyerem a P. von Winterfeldem, přivedly Ludvíkovského ke studiu rytmických klausulí v Kristiánově legendě. Rozbor opět potvrdil vznik této památky již v 10. století, a autor jej spolu s příslušnými závěry uveřejnil v průkopnickém článku „Rytmičké klausule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování“; studie má význam zcela zásadní a kromě toho je nanejvýš poučná metodologicky (je dostupná v 75. ročníku /1951/ Listů filologických). Později této metody užil Ludvíkovský znovu ve svých hagiografických výzkumech jednak ve studii „Václavská legenda Ut annuncietur“ (Listy filologické) k důkazu, že autorem druhé recenze zkoumané legendy nemohl být Jan ze Středy, jednak k doplnění svého důkazu o původnosti legendy Beatus Cyrillus ve vztahu k legendě Tempore Michaelis imperatoris (historická řada Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university 1961, studie „Legenda beatus Cyrillus“; v témž periodiku uplatnil rytmický rozbor již o rok dříve, tentokrát pro oblast diplomatiky, ve stati „Příspěvek k rytmické revizi Bočkových fals“).

V dalším článku o kristiánovském problému „Crescente fide, Gumpold a Kristián“ z roku 1956 přináší Ludvíkovský nové důkazy pro pravost Kristiána. Charakteristické pro jeho přístup k látce i k publiku je, že k textově kritické studii, plně srozumitelné pouze omezenému kruhu zasvěcených specialistů, připojil rozsáhlý dodatek, v němž vyložil širšímu odbornému publiku, jaký je současný stav bádání o václavských a ludmilských legendách a jaký význam má odpověď na otázku po pravosti či nepravosti Kristiána pro českou literární historii. Podobný charakter souborné informace z pera angažovaného specialisty má obsáhlá stať, tentokrát až z roku 1976, nazvaná prostě „Latinské legendy českého středověku“. Autor zde u příležitosti stého výročí vydání prvního svazku Emlerových „Fontes rerum Bohemiarum“, obsahujícího legendy o českých světcích, probral zevrubně všechny v tomto svazku obsažené latinské texty a promluvil v plné šíři o literárně historické problematice, která je s nimi spjata, o jejich významu i hodnotě a podal vyčerpávající přehled sporných otázek a jejich různých řešení. Neomezil se v tomto případě pouze na hagiografii václavskou a ludmilskou, ale promluvil též o cyrilometodějských, vojtěšských a prokopských textech, o legendě anežské, hroznatovské a stručně i dalších (o sv. Ivanovi a o sv. Vintíři). – Soupis Ludvíkovského prací přináší i další tituly vzešlé z jeho bádání o legendách, zejména o textu Kristiána a o odvozených výtvorech; je nutno se zmínit též o recenzích, jimiž – často polemicky – sledoval a komentoval práci kolegů. Jedním z nejvýznamnějších příspěvků Jaroslava Ludvíkovského k naší znalosti latinské václavské hagiografie je jeho vydání tzv. české recenze legendy Crescente fide v 51. ročníku Listů filologických v roce 1985 (tuto stať zde přetiskujeme). Autor zde přinesl řadu dalších podnětů i důkazů k řešení vzájemných vztahů nejstarších václavských legend.

Vrcholem Ludvíkovského celoživotního hagiografického úsilí je jeho nové vydání a překlad Kristiánovy legendy z roku 1978. Tuto edici, dodnes prakticky poslední slovo v kristiánovské diskusi, doplnil Ludvíkovský obsažným filologicko-historickým komentářem a vědeckým doslovem, v nichž úsporně a srozumitelně i pro širší obec zájemců shrnul výsledky celého svého bádání. Profesor Ludvíkovský přinesl své důkazy o pravosti Kristiána přesvědčivě a navíc se sobě vlastním laskavým klidem, za nějž mu v souvislosti s Komenským ve svém již citovaném dopise děkoval Oldřich Králík. Tento Ludvíkovského mladší kolega se ozval i tentokrát: již v dopise z 19. srpna 1955 reaguje na první a nejdůležitější Ludvíkovského zjištění o této památce a píše: „Mám dojem, že pře o Kristiána se chýlí ke konci a že Vy budete ten šťastný badatel, který v podstatě uzavře akta dvěstěletého sporu.“ Skutečně se dnes již sotva kdo vážně vrací k teorii pozdějšího falza. Zbývá si pouze přát, aby byly Ludvíkovského důkazy v plném rozsahu vzaty na vědomí i v zahraniční vědě – s politováním je třeba konstatovat, že velké *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* předního mnichovského medievisty Franze Brunhölzla ještě v roce 1992 v hagiografii 10. a 11. století o Kristiánovi mlčí, a to zjevně právě pro dříve obecně rozšířenou domněnku o jeho pozdním původu. Na druhé straně ale podobně jako Králík též již v roce 1955, v dopise daném v Halle 3. června, píše profesoru Ludvíkovskému Anton Blaschka, německý medievista, který v meziválečném období působil v Praze při stolici dějin středověku filozofické fakulty na Německé univerzitě jako docent středověké latiny a byl výtečným znalcem českých dějin i dějin literárních (mj. kriticky vydal legendu o sv. Václavu, jejímž autorem je Karel IV.): „Nezklamal jsem se, když jsem....s jistotou očekával, že přispějete platně k překonání mrtvého bodu ve vědeckém sporu o Kristiána.....Po přečtení Vaší práce mám za to, že spor je zásadně vyřešen. Myslím, že mohu nyní...vysloviti svůj souhlas s Vaším postupem a ovšem i s Vaším výsledkem. Pokud se týče kursů...tvrdil jsem a tvrdím nadále, že naše moderní gramatická interpunkce v edicích nesmí badatele másti....Je třeba jisté statečnosti a zmužilosti, jde-li o uplatnění takového formalistického principu, jakým je mechanický »kursus«. Zde však lze názorně ukázat, že řemeslná dobová móda musí být studována, aby poznatků mohlo být užito jako kriteria.“ Podstatný význam má skutečnost, že je o Ludvíkovského práci dobře informována mezinárodní vědecká obec specialistů v hagiografii, autoři a čtenáři speciálního periodika *Analecta Bollandiana*. Jeden z předních současných bollandistických badatelů o hagiografii raného středověku, Paul Devos, byl s Ludvíkovským ve styku, a po jeho smrti uveřejnil (již v roce 1984, *Analecta Bollandiana* T. 194, s. 415-418) soubornou zprávu o stavu kristiánovské problematiky „*Autour de Christian, petite chronique Tchèque*“, která nejprve shrnuje a hodnotí kristiánovské práce Jaroslava Ludvíkovského a pak podává zprávu o dalších publikovaných pracích z tohoto okruhu (Třeštík, Tkadlčík, Graus, Seibt).

Zásluhou profesora Ludvíkovského a archeologa brněnské univerzity profesora Františka Kalouska vznikla na Filozofické fakultě v letech 1959-1960 myšlenka vydat souhrnně písemné prameny k dějinám Velké Moravy. Ježto mají tyto prameny

různý charakter a funkci, pocházejí z různého prostředí a z různých dob, jsou napsány různými jazyky a byly vydány v nejrůznějších edicích, byly badatelům, zájímavějším se o tehdy velmi aktuální velkomoravskou problematiku, obtížně dostupné. Brněnský projekt chtěl navíc tyto texty zpřístupnit nejen odborníkům, ale i širší obci zájemců, a bylo tedy rozhodnuto připojit ke shromážděným pramenům i jejich překlady do češtiny, historické vysvětlivky a poznámky. Sebráním těchto písemných pramenů k dějinám Velké Moravy byl pověřen kolektiv složený především z pracovníků Filozofické fakulty a Československé akademie věd. Edice nese název „*Magnae Moraviae fontes historici – Prameny k dějinám Velké Moravy*“ a vyšla v pěti svazcích v řadě *Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas Philosophica*, v letech 1963-1977. Jaroslav Ludvíkovský se podílel na přípravě čtyř z těchto pěti svazků buď tak, že latinské texty přečetl a jejich české překlady revidoval (to je případ dílu prvního z roku 1966, „*Annales et chronicae*“), nebo tím, že editorsky připravil další latinské texty (hagiografická díla druhého svazku a listiny a právní dokumenty svazku třetího a čtvrtého).

Zkušenosti v práci se středověkými texty a jejich kritikou zhodnotil Jaroslav Ludvíkovský v edici *Kroniky kláštera Žďárského* (Brno 1964). V úvodu k edici, jehož německá verze vyšla téhož roku ve sborníku *Mnema Vladimír Groh* s titulem „*Heinrich von Saar und Heinrich von Heimburg*“, seznamuje čtenáře s názorem, k němuž dospěl o postavě autora této veršované kroniky: zatímco Josef Emler, její první vydavatel ve „*Fontes rerum Bohemicarum*“, autora ztotožnil s německým análistou Jindřichem Heimburským, pisatelem prozaického letopisu „*Chronica Bohemorum*“, domnívá se Ludvíkovský, že se jedná o Čecha jménem Jindřich, narozeného roku 1242, který byl ve žďárském klášteře laickým bratrem, vyřezával zde a zdobil kostelní lavice a byl nazýván *Henricus Sculptor*, Jindřich Řezbář.

Zatímco Ludvíkovského rozlišení dvou Jindřichů – autorů historických spisů – je dodnes přijímáno s jistými rozpaky, nikdo už dnes nepochybuje o správnosti jeho názoru ve věci autorství sbírky prozaických morálně naučných vyprávění, tzv. „*Quadripartitus moralium*“. Autorem, skrývajícím se za jméno záhadného biskupa Cyrila, je beze vší pochyby Ital Bongiovanni z Messiny; původem jejího autora se žel nemůže chlubit Morava, jak předpokládal Josef Tříška a spolu s ním František Ryšánek, stavící se za autorství člena družiny Jana ze Středy M. Řehoře z Uherského Brodu (argumenty, které Ludvíkovský přinesl ve stopách italského filologa R. Sabadiniho ve svých studiích, potvrdila a doplnila v sedmdesátých letech také přední znalkyně naší latinské literatury středověku Anežka Vidmanová). Jaroslav Ludvíkovský se diskuse o autorství „*Quadripartitu*“ účastnil v letech 1956-1971 několika víceméně polemickými studiemi, z nichž poslední otiskujeme v našem výboru.

Ke sporné otázce autorství „*Quadripartitu*“ přivedl Ludvíkovského jeho zájem o přední postavu tzv. českého protohumanismu doby Karlovy, kancléře Jana ze Středy, jímž se zabýval v souvislosti s hagiografií, s textem václavské legendy „*Ut annuncietur*“ (*Listy filologické* 1955). Tato nanejvýš provokativní a klíčová epocha českého kulturního a literárního vývoje pak již nezmizela z jeho zorného pole, nao-

pak jej zřejmě v posledních letech jeho vědecké tvorby fascinovala stále silněji: v roce 1971 vychází v bibliofilské řadě Lyra Pragensis jeho překlad legendy o svatém Václavu Karla IV. Tento překlad uvedla poprvé Lyra Pragensis 28. září 1971 v kapli Všech svatých na Pražském hradě na závěr cyklu Drahé kamení českých legend a kronik v nastudování Karla Högera a s varhaními improvizacemi Petra Ebena. Patrně pro exkluzivní tvar publikace a kvůli malému nákladu nevešla tato knížka do povědomí čtenářů, je dnes navíc obtížně dostupná, a zapadla natolik, že se o ní nedozvěděli editoři publikace „Karel IV., Literární dílo“, která vyšla v r. 2000 v nakladatelství Vyšehrad (pro tento soubor přeložil legendu R. Mašek, o Ludvíkovského počínu zde není zmínka). I z toho důvodu přináší Ludvíkovského Karlovu legendu o sv. Václavu náš výbor.

Ve Studiích o rukopisech 1975 píše pak Ludvíkovský o anonymním knížecím zrcadle, přičítaném Karlu IV. a podává jeho překlad: soudí, že autorem není ani Karel IV. ani Nicolò Beccari, že však vzniklo v Karlově okruhu a snad i z jeho podnětu a že je významným dokladem petrarkovského kultu a italského protohumanismu v Karlově dvorské družině. Ještě v roce 1979 podává ve Sborníku prací brněnské univerzity úvodní studií opatřený překlad listu z korespondence Karla IV. adresovaný Colovi di Rienzo do vězení. V jeho pozůstalosti se dále z těchto pozdních let zachovaly překlady výboru z Karlových „Moralit“ a původní předmluvy ke Karlově Zlaté bulle, norimberskému zákoníku z roku 1356. (Čtenář, který sleduje překladatelskou produkci z české středolatinšské literatury, ví, že ve zmíněné publikaci „Karel IV. – Literární dílo“ jsou otištěny v překladu R. Maška také „Morality“.) Svůj pohled na tuto dobu Ludvíkovský představil roku 1978 ve stati „Raný český humanismus“; zpracoval ji pro souborné dílo „Antika a česká kultura“, na jehož sestavení se podílel spolu s profesory L. Varclem a L. Svobodou. Ačkoli název stati neoznačuje Čechy 14. století za humanistické, přece Janovi ze Středy titul humanisty, byť v omezeném smyslu, Ludvíkovský přiznává. Energicky se však staví proti snahám mluvit jako o humanistickém jazyce o Janově latině (upírá ostatně tento ráz i latině Petrarkově). V závěru výkladu pak upozorňuje jednak na to, že toto humanistické hnutí v našich zemích nebylo záležitostí jednostranně německou, neboť se v něm angažovalo množství osobností české národnosti, jednak na skutečnost, že „náboženská reformace česká skutečně vyrostla do jisté míry z týchž kořenů jako náš raný humanismus“ (s.140).

Stranou zájmu profesora Ludvíkovského nezůstal ani další vývoj latinského humanismu v našich zemích. Již v roce 1948 přispěl do sborníku k výročí gymnázia v Písku článkem o svém krajanovi Václavu Píseckém jako o jednom z předních představitelů českého humanismu. Vzácně zasvěcený přehled o problémech renesančního humanismu, o barokní kultuře a o humanistických studiích ukazuje vedle množství recenzí a zpráv v odborných časopisech také článek „Královny studie humanistické“, jímž Ludvíkovský přispěl roku 1962 v Listech filologických ke vzpomínkám na sté výročí narození čelné osobnosti ze zakladatelské generace české klasické filologie Josefa Krále. Jaké prestiži a důvěře se profesor klasické filologie

a medievista Ludvíkovský těšil i jako znalec humanismu, dokládá skutečnost, že byl v roce 1966 pověřen, aby vypracoval zásadní a programovou stať „Antika a česká vzdělanost v období od husitství do Bílé hory – problémy a úkoly“ a přednesl ji na stejnojmenné konferenci, kterou 28. – 30. listopadu 1966 pořádal v Domě vědeckých pracovníků v Liblicích Kabinet pro studia řecká, římská a latinská Československé akademie věd za účasti a spolupráce pestrého interdisciplinárního týmu vědeckých a akademických pracovníků. Mimo jiné se zde věnoval otázkám týkajícím se polarit a vnitřního napětí mezi renesančním a reformačním fenoménem, zaměřoval se zde též k odstranění názvoslovné nejistoty v pojmech a termínech „renesance“ a „humanismus“. – Podobnou úlohu hojně diskutovaného programového základu sehrál o tři roky dříve (1963) na Medievalistické konferenci v Liblicích zásadní Ludvíkovského příspěvek „Latinské písemnictví v dějinách české literatury“, jenž kdysi na konferenci samé a pak nejméně po třicet dalších let sloužil jako východisko a orientace pro ty, kdo se ve stopách Jaroslava Ludvíkovského zabývali a zabývají latinskou literaturou českého středověku.

Naši současníci vidí v profesoru Jaroslavovi Ludvíkovském latinského medievistu, v prvé řadě badatele o latinské hagiografii českého středověku, ještě speciálněji vzato znalce legend václavských a ludmilských a vydavatele Kristána a úspěšného bojovníka za definitivní důkazy pravosti této vzácné literární památky. Seznámíme-li se ale s jeho životním dílem důkladněji, ozřejmí se nám, že literárně historické jevy s širokým dosahem kulturně historickým, jejichž poznání Ludvíkovský posunul a do jejichž výkladu zasáhl podstatně, jsou tři: řecký román, výklad českého osvícenství a latinská hagiografie českého středověku. Aby se dostalo důraznějšího připomenutí oněm dvěma oblastem, jež ve vědecké dráze Ludvíkovského chronologicky předcházejí obecněji známý problém autenticity Kristiánovy, přinášíme k nim dále samostatné stati.

